

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ
ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2008

Αρχαία Κατεύθυνσης

Διδαγμένο κείμενο
Πλάτωνας Πρωταγόρας

(Ενότητα 5)

« Ἴνα δέ μή οἷη ἀπατᾶσθαι ὡς τῶ ὄντι ἡγοῦνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς, τόδε αὖ λαβέ τεκμήριον. Ἐν γάρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ὡσπερ σύ λέγεις, ἐάν τις φῆ ἀγαθός ἀυλητής εἶναι, ἢ ἄλλην ἠντινοῦν τέχνην ἢν μή ἐστιν, ἢ καταγελωσῖν ἢ χαλεπαίνουσιν, καί οἱ οἰκείοι προσιόντες νουθετοῦσιν ὡς μαινόμενον· ἐν δέ δικαιοσύνη καί ἐν τῇ ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, ἐάν τινα καί εἰδῶσιν ὅτι ἀδικος ἐστίν, ἐάν οὗτος αὐτός καθ' αὐτοῦ τάληθ' ἴδῃ ἐναντίον πολλῶν, ὃ ἐκεῖ σωφροσύνην ἡγοῦντο εἶναι, τάληθ' ἴδῃ, ἐνταῦθα μανίαν, καί φασιν πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους, ἐάντε ὧσιν ἐάντε μή, ἢ μαίνεσθαι τόν μή προσηγορευμένον [δικαιοσύνην] ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχί ἄμῳς γέ πως μετέχειν αὐτῆς ἢ μή εἶναι ἐν ἀνθρώποις.

Ἔστι δὲ οὖν πάντ' ἄνδρα εἰκότως ἀποδέχονται περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς σύμβουλον διὰ τό ἡγεῖσθαι παντί μετεῖναι αὐτῆς, ταῦτα λέγω· ὅτι δέ αὐτὴν οὐ φύσει ἡγοῦνται εἶναι οὐδ' ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ἀλλὰ διδασκόντες καὶ ἐξ ἐπιμελείας παραγίγνεσθαι ὡς ἀν παραγίγνηται, τοῦτο σοὶ μετὰ τοῦτο πειράσομαι ἀποδείξει. Ὅσα γάρ ἡγοῦνται ἀλλήλους κακὰ ἔχειν ἄνθρωποι φύσει ἢ τύχῃ, οὐδεὶς θυμοῦται οὐδέ νουθετεῖ οὐδέ διδάσκει οὐδέ κολάζει τοὺς ταῦτα ἔχοντας, ἵνα μή τοιοῦτοι ὧσιν, ἀλλ' ἔλεοῦσιν· οἷον τοὺς αἰσχροῦς ἢ σμικροῦς ἢ ἀσθενεῖς τίς οὕτως ἀνόητος ὥστε τι τούτων ἐπιχειρεῖν ποιεῖν; Ταῦτα μὲν γάρ οἱμα ἴσασιν ὅτι φύσει τε καὶ τύχῃ τοῖς ἀνθρώποις γίνεσθαι, τὰ καλὰ καὶ τὰναντία τούτοις· ὅσα δὲ ἐξ ἐπιμελείας καὶ ἀσκήσεως καὶ διδασκῆς οἴονται γίγνεσθαι ἀγαθὰ ἀνθρώποις, ἐάν τις ταῦτα μή ἔχη, ἀλλὰ τὰναντία τούτων κακὰ, ἐπὶ τούτοις που οἷ τε θυμοὶ γίνονται καὶ αἱ κολάσεις καὶ αἱ νουθετήσεις. Ὡς ἐστὶν ἐν καὶ ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ συλλήβδην πᾶν τό ἐναντίον τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A. Να μεταφραστεί το υπογραμμισμένο απόσπασμα της ενότητας 5.

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:

B1. Ο Πρωταγόρας, για να αποδείξει ότι α) όλοι μπορούν να κατέχουν την αρετή και β) ότι η αρετή διδάσκεται, να χρησιμοποιεί δύο επιχειρήματα. Να τα καταγράψετε και να τα αξιολογήσετε.

B2. ἀπατᾶσθαι, μετέχειν, ἔλεοῦσιν, κολάσεις: να γραφούν δύο ομόρριζα από τη νέα ελληνική για τον καθένα από τους παραπάνω τύπους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Για το ότι λοιπόν εύλογα δέχονται κάθε άνδρα ως σύμβολο σ' αυτήν την αρετή, επειδή νομίζουν ότι όλοι έχουν μερίδιο σε αυτήν, αυτά λέω· ότι, όμως, νομίζουν ότι αυτή δεν υπάρχει εκ φύσεως ούτε από μόνη της, αλλά ότι είναι διδακτική και ότι γίνεται κτήμα σε όποιον επέρχεται, με την επιμέλεια, αυτό θα προσπαθήσω στη συνέχεια να σου αποδείξω. Γιατί για όσα κακά νομίζουν οι άνθρωποι, ο ένας για

τον άλλο, ότι τα έχουν εκ φύσεως ή κατά τύχη, κανείς δεν οργίζεται ούτε συμβουλεύει ούτε διδάσκει ούτε τιμωρεί αυτούς που τα έχουν αυτά, για να μην είναι τέτοιοι, αλλά τους λυπούνται· όπως ακριβώς στους άσχημους ή στους μικρόσωμους ή στους αδύναμους ποιος είναι τόσο ανόητος, ώστε να προσπαθεί να κάνει κάτι από αυτά; Γιατί βέβαια γνωρίζω, ότι αυτά έρχονται στους ανθρώπους από τη φύση και την τύχη δηλαδή οι καλές ιδιότητες και οι αντίθετές τους.

B1α. Ο Πρωταγόρας προκειμένου να αποδείξει ότι όλοι μπορούν να κατέχουν την αρετή χρησιμοποιεί τον εξής συλλογισμό: α) αν κάποιος λέει ότι είναι καλός αυλητής (ή καλός σε μια άλλη τέχνη), ενώ δεν είναι καλός, τον κοροϊδεύουν κι οργίζονται μαζί του και οι δικόι του τον συμβουλεύουν θεωρώντας τον τρελό. Το να παραδεχτεί ωστόσο ότι δεν είναι καλός στην τέχνη αυτή, θεωρείται σωφροσύνη.

β) στο θέμα όμως της δικαιοσύνης, αν κάποιος που δεν είναι δίκαιος ομολογεί αυτό ενώπιον άλλων, αυτό θεωρείται τρέλα. Αν αυτός προσποιείται ότι είναι δίκαιος-ακόμα και αν δεν είναι-τότε τον θεωρούν λογικό. Δηλαδή, ενώ στην προηγούμενη περίπτωση η ειλικρινής παραδοχή της αδυναμίας θεωρούνταν σωφροσύνη, τώρα θεωρείται τρέλα. Αυτό δείχνει πως το να είναι κανείς δίκαιος είναι όρος αναγκαίος της ανθρώπινης ύπαρξης και της συμμετοχής του στην κοινωνική ζωή (αυτό εξηγείται και από το μοίρασμα της αιδούς και της δίκης σε όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους σύμφωνα με τον μύθο). Επομένως, μέσω των δύο αυτών εμπειρικών περιπτώσεων που αναφέρει ο Πρωταγόρας ενισχύει την άποψή του (άποψη που πηγάζει κι από τον μύθο) ότι όλοι οι άνθρωποι θεωρούν ότι κάθε άνθρωπος μετέχει στην πολιτική αρετή και τη δικαιοσύνη. Εάν προσπαθούσαμε να αξιολογήσουμε τον συλλογισμό του Πρωταγόρα θα βλέπαμε ότι παρόλο που χρησιμοποιείται από τον σοφιστή ως σημαντικό τεκμήριο για τη στήριξη της θέσης του παρουσιάζει αρκετές αδυναμίες αλλά και κάποιες αντιφάσεις. Το πρώτο που παρατηρεί κανείς είναι ότι οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται για να καταλήξει ο Πρωταγόρας στο συμπέρασμα περιλαμβάνουν το «πρέπει». Ποτέ όμως από τέτοιες προτάσεις δε μπορεί να προκύψει ένα βέβαιο συμπέρασμα. Στο μόνο συμπέρασμα που μπορεί να καταλήξει ο σοφιστής είναι ότι όλοι οι άνθρωποι θεωρούν ότι ο καθένας πρέπει να μετέχει στη δικαιοσύνη και την πολιτική αρετή. Όμως, το ότι κάτι πρέπει να γίνεται, δε σημαίνει κιόλας ότι γίνεται. Επομένως, δε μπορούμε να πούμε ότι ο Πρωταγόρας πέτυχε να αποδείξει την καθολικότητα της πολιτικής αρετής. Το μόνο που κατάφερε να αποδείξει είναι η ανάγκη της καθολικότητας της.

B1β. «Ὅσα γάρ ἡγοῦνται ἀλλήλους.....τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς»: Στο χωρίο αυτό έχουμε τη διατύπωση του επιχειρήματος του Πρωταγόρα, με το οποίο αποδεικνύεται, σύμφωνα με την άποψη του, το διδασκόν της αρετής. Κατά τη γνώμη δηλαδή του Πρωταγόρα τα προτερήματα και τα ελαττώματα των ανθρώπων διακρίνονται α) στα φυσικά (φύσει ή

τύχη ή από τοῦ αὐτομάτου), όπως είναι το παράστημα, η ομορφιά ή η ασχήμια, η υγεία ή η αρρώστια κτλ. και β) στα επίκτητα ή διδακτά (ἐξ ἐπιμελείας καὶ ἀσκήσεως καὶ διδασκῆς), όπως είναι η δικαιοσύνη, η ευσέβεια, η αδικία, η ασέβεια και «συλλήβδην πᾶν τό ἐναντίον τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς».

Για να γίνει πιο κατανοητό αυτό όταν ο Πρωταγόρας αναφέρει τον όρο «φύσει» εννοεί όλα τα στοιχεία τα οποία φέρει ο άνθρωπος με τη γέννηση του και στη συνέχεια αναπτύσσονται χωρίς τη δική του επέμβαση. Για παράδειγμα, η ομορφιά, η αναπηρία, κάποια οργανικά προβλήματα, η σωματική διάπλαση είναι στοιχεία με τα οποία η φύση προικίζει τον καθένα.

Με τον όρο «τύχη» ο Πρωταγόρας αναφέρεται σε χαρακτηριστικά, τα οποία αποκτά ο άνθρωπος κατά τη διάρκεια της ζωής του και οφείλονται σε κάποιο τυχαίο περιστατικό. Για παράδειγμα, κάποιο ατύχημα, κάποια ασθένεια μπορεί να χτυπήσει τον καθένα και να τον «προκίσει» με κάποιο χαρακτηριστικό. Και στις δύο περιπτώσεις κανείς δεν κατακρίνει τους ανθρώπους, ούτε προσπαθεί να τους διορθώσει, εφόσον η ευθύνη δε βαρύνει αυτούς και εφόσον με καμιά δική τους προσπάθεια δεν θα μπορούσαν να αλλάξουν αυτά τα δεδομένα. Είναι, λοιπόν, εμφανές ότι τα «φύσει ή τύχη» χαρακτηριστικά που έχει ο άνθρωπος δεν επιδέχονται διδασκαλίας και διαμόρφωσης.

Απέναντι στα φυσικά ελαττώματα οι άνθρωποι δείχνουν συμπόνια, κατανόηση, ανεκτικότητα και μεγαλοψυχία (οὐδεὶς θυμοῦται οὐδέ νουθετεῖ οὐδέ διδάσκει οὐδέ κολάζει τοὺς ταῦτα ἔχοντας, ἵνα μή τοιοῦτοι ὧσιν, ἀλλ' ἔλεοῦσιν). Αισθάνονται δηλαδή πως δεν έχουν δικαίωμα να επιπλήξουν, να συμβουλευτούν ή να τιμωρήσουν κάποιον για κάποια φυσική μειονεξία του. Αντιθέτως, οι άνθρωποι λυπούνται τους ανθρώπους αυτούς. Αυτό είναι το πρώτο βήμα του συλλογισμού του Πρωταγόρα για να καταλήξει στη συνέχεια στο συμπέρασμα ότι η πολιτική αρετή διδάσκεται. Τα επίκτητα όμως είναι αποτέλεσμα φροντίδας, άσκησης, διδασκαλίας και αγωγής(προτερήματα) ή, αντίθετα, αδιαφορίας, σκηνρίας και ολιγωρίας (ελαττώματα). Περνάμε έτσι στην ολοκλήρωση του συλλογισμού του Πρωταγόρα σύμφωνα με τον οποίο θα αποδειχθεί ότι η αρετή είναι διδακτική. Ισχυρίζεται, λοιπόν, ο σοφιστής ότι οι άνθρωποι συμβουλεύουν, νουθετούν και τιμωρούν όσους συμπεριφέρονται ενάντια στο δίκαιο και γενικά ενάντια σε καθετί που συναποτελεί το αγαθό και την αρετή. Η στάση αυτή των ανθρώπων δεν μπορεί παρά να σημαίνει - κατά τον Πρωταγόρα- ότι η αρετή είναι κάτι που μπορεί να διδαχτεί και να μεταδοθεί· ειδάλλως, θα ήταν ανόητο να επιπλήττεται κανείς για πράξεις, τις οποίες δε θα μπορούσε να έχει αποφύγει.

B2. ἀπατᾶσθαι : ἀπάτη, ἀπατεώνας.

μετέχειν: μετοχή, μέθεξη.

ἐλεοῦσιν: ἔλεος, ελεημοσύνη.

κολάσεις: κολαστήριο, κόλαση.

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΑΝ ΤΑ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΧΑΣΙΑΚΗΣ